

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkıdî, *el-Megâzî*, II, 854-856; III, 894-895; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 64, 65, 110, 181; IV, 49-50, 60, 83, 86, 138; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 40-49, 55-56, 59-60, 134, 136, 150; IV, 199-201; V, 449; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, Beyrut 1965, II, 248-249; a.m.f., *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), III, 34-35; Zehabî, *A'lâmü'n-nübelâ*, II, 562-567; İbn Hacer, *el-İşâbe*, II, 187-188; Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâtibü'l-idâriyye*, I, 270-271; II, 57, 311; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), VIII, 335-337, 415-417, 497; Muhammed Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (trc. Salih Tuğ), Ankara 1424/2003, I, 230, 231, 239, 270; II, 845-848, 976.

MEHMET ALİ KAPAR

SAFVET MEHMED ESAD PAŞA

(bk. SAFFET MEHMED ESAD PAŞA).

SÂĠĠNÎ, Ahmed b. Muhammed

(أحمد بن محمد الصاغانى)

Ebû Hâmid Ahmed b. Muhammed
es-SâĠânî el-Usturlâbî
(ö. 379/990)

Gözlem aletleri icat eden
matematikçi-astronom.

Merv yakınlarındaki SâĠân kasabasında doğdu. Öğrenimini Bağdat'ta yaptıktan sonra riyâzî ilimler üzerinde yoğunlaşarak özellikle eski dünyadan intikal eden usturlap vb. astronomi ölçüm aletlerinin geliştirilmesi, yenilerinin icat ve imali konusunda büyük başarı gösterdi. Alanında çığır açtığına inanan öğrencileri onun talebeleri olmakla daima övünmüştür (İbnü'l-Kiftî, s. 79). Büveyhî Hükümdarı Şerefüddeve, Bağdat'ta bir rasathâne yaptırdığında yedi gezegeni gözlemlemek üzere Kûhî'yi gö-

revlendirdi. SâĠânî'nin Kûhî ile birlikte çalıştığı ve gözlemlerin kendi icat ettiği aletlerle yapıldığı, sonucun iki ayrı tutanakla tesbit edilip kadî, âlim ve şahitlere imzalandığı, SâĠânî'nin de bu tutanaklarda imzasının bulunduğu bilinmektedir (a.g.e., s. 353). Bîrûnî, SâĠânî'nin günümüze ulaşmayan *Ġlmi'l-hey'*e adlı eserinde verdiği, 374 (984) yılında ekliptiğin eğiminin ve Bağdat'ın enleminin ölçümüyle ilgili bilgileri kitabına almış, onun bu değerleri 23° 35' ve 33° 20' olarak bulunduğunu, yine onun güneşin baş ucu noktasının (zenit) yüksekliğini tayin amacıyla 376'da (20 Mart 986 – 19 Mart 987 arası) Bağdat'ın Yazdicerdî semtinde mevsimlerin uzunluğunu ölçerek baş ucu yüksekliği için Batlamyus'unkinden farklı bir yöntemle 82° 52' 33" değerini hesapladığını bildirmiştir (*Tahdîdü nihâyâtî'l-emâkin*, s. 72; *el-Kânünü'l-Mes'ûdî*, II, 659-660). SâĠânî'nin başarılarını anlatırken onun güneşin hareket denklemini belirlediğini de ifade eden Bîrûnî, Sâbîb b. Kurre'den naklen yerkürenin çevresini ölçmek için Halife Me'mûn'un izniyle bir seyahat yaptığını bildirmekteyse de bu zaman bakımından mümkün değildir.

Eserleri. 1. *Kitâb fi keyfiyyeti tasfihi'l-küre 'alâ saḥîhi'l-usturlâb*. SâĠânî'nin kendine özgü bir yöntem uyguladığı eser Fuat Sezgin tarafından derlenen *er-Resâ'ilü'l-müteferrika* içinde yedinci risâle olarak yayımlanmıştır (Haydarâbâd 1948). 2. *Risâle fi's-sâ'ati'l-ma'mûle 'alâ şafâ'ihî'l-usturlâb*. Oxford Bodleian Library'de (nr. 940/3) bir nüshası bulunmaktadır. 3. *Maḳâle fi'l-eb'âd ve'l-ecrâm*. Gezegenlerin ve yıldızların uzaklık ve hacimlerini inceleyen bu eserin bir nüshası Şam Zâhiriyye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (nr. 4871/12). 4.

Risâle fi 'ameli dū'î'l-müsebbâ' 'alâ mütesâvi'l-aqlâ' fi'd-dâ'ire (Bibliothèque Nationale, nr. 4821/4). 5. *Ġvânünü 'ilmi'l-hey'*e. Bîrûnî tarafından zikredilmiştir. 6. *Maḳâle fi münâza'a ceret beynî ve münecimi'r-Rey fi mes'eletin min ma'rifeti'l-usturlâb* (eserleri için ayrıca bk. GAS, VI, 217-218; Rosenfeld – İhsanoğlu, s. 88-89).

BİBLİYOGRAFYA :

Bîrûnî, *Tahdîdü nihâyâtî'l-emâkin* (nşr. Muhammed b. Tâvîl Tancî), Ankara 1962, s. 72; a.m.f., *el-Kânünü'l-Mes'ûdî* (nşr. Seyyid Hasan Bârânî), Haydarâbâd 1374/1955, II, 659-660; İbnü'l-Kiftî, *İḥbârü'l-'ulemâ'* (Lippert), s. 79, 353; Suter, *Die Mathematiker*, s. 65; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 400; Aydın Sayılı, *The Observatory in Islam*, Ankara 1960, s. 110-115; Sezgin, *GAS*, V, 311; VI, 217-218; VII, 407; Sartori, *Introduction*, I, 666; Ebû'l-Kâsım Kurbânî, *ZindeĠnâme-i Riyâzîdânân-ı Devre-i İslâmî*, Tahrân 1365 hş., s. 292-295; B. A. Rosenfeld – Elmeleddin İhsanoğlu, *Mathematicians, Astronomers and Other Scholars of Islamic Civilization and Their Works (7th-19th c.)*, İstanbul 2003, s. 88-89.

FERRUH MÜFTÜOĞLU

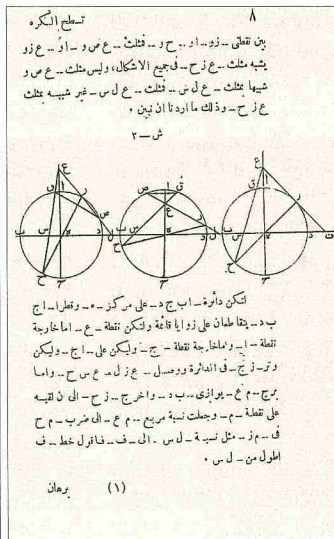
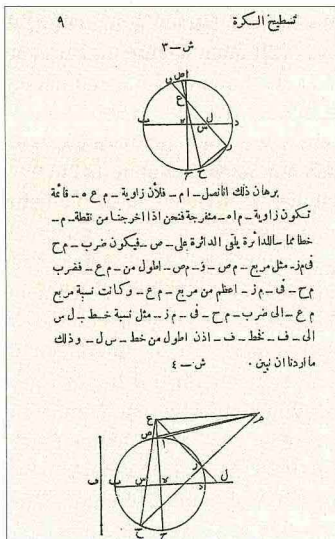
SÂĠĠNÎ, Radiyyüddin

(رضى الدين الصاغانى)

Ebû'l-Fezâil Radiyyüddîn (Radî) Hasen
b. Muhammed b. Hasen es-SâĠânî
(ö. 650/1252)

Lugat, dil, fıkıh ve hadis âlimi.

10 Safer 577'de (25 Haziran 1181) Lahor'da dünyaya geldi. Bedâün'da doğduğuna dair rivayet doğru değildir. Aslen Kureyş kabilesinin Adî b. Kâ'b koluna mensup olduğu için Adevî, Hz. Ömer'in soyundan geldiği için Ömerî nisbeleriyle de anılmıştır. Eserlerinde nisbesini "SâĠânî" şeklinde kaydetmekle birlikte daha sonra "SâĠânî" diye kullanılmıştır. Ailesi önce SâĠânîyân'a (ÇaĠânîyân) göç etmiş, ardından Lahor'a yerleşmiştir. SâĠânî ilk tahsilini babasının yanında yaptı ve Arap dili ve edebiyatına ilgi duydu. Henüz küçük yaşta iken babası ile Lahor'dan Gazne'ye göç etti. On üç yaşında babasını kaybetti. Önce Hanefî fıkhını öğrendi. Daha sonra ilmi seyahatlere çıkarak yaklaşık on yıl boyunca çeşitli âlimlerden ders aldı. Mekke, Medine, Yemen, Bağdat ve Mogadışu gibi yerleri dolaştı. Ardından Lahor'a dönen ve buradan Delhi'ye giden SâĠânî, Arap diline ve özellikle lugat alanına yöneldi. Bu husustaki bilgilerini derinleştirmek üzere Bedâün ve Kol'de (Coil, bugünkü Aligarh) bir süre kaldıktan sonra 605'te (1208-1209) Hicaz'a gitti. Hicaz'da yaklaşık beş yıl kal-

SâĠânî'nin
*Kitâb
fi keyfiyyeti
tasfihi'l-küre
'alâ saḥîhi'l-
usturlâb*
adlı eserinden
iki sayfa
(Haydarâbâd 1948,
s. 8-9)